Γκύντερ Άντερς

Νήπιοι και υποταγμένοι *

Αυτοί που κάθονται μπροστά από μία οθόνη, μόνο από σύμπτωση μιλάνε μεταξύ τους – αν υποτεθεί ότι θέλουν ή μπορούν ακόμα να μιλάνε. Το ίδιο ισχύει και για τους ακροατές του ραδιοφώνου. Κι αυτοί μόνο κατά λάθος μιλούν. Και αυτοί θέλουν και μπορούν να μιλούν ολοένα και λιγότερο. Τούτο δεν σημαίνει ότι σιωπούν, με τη θετική έννοια της λέξης. *Αλλά ότι η φλυαρία τους παίρνει μία παθητική μορφή*. Όπως ο βασιλιάς του παραμυθιού που χαρίζει στον γιο του μιαν άμαξα και του λέει: «τώρα πια δεν έχεις ανάγκη να πηγαίνεις με τα πόδια»· ενώ εννοεί: «τώρα πια δεν επιτρέπεται να πηγαίνεις με τα πόδια». Το ίδιο και οι θεατές – ακροατές: «Τώρα πια δεν χρειάζεται να μιλάτε», δηλαδή: «Τώρα πια δεν επιτρέπεται να μιλάτε». Οι συσκευές μας αφαιρούν το δικαίωμα λόγου, άρα μας στερούν τη γλώσσα. Τη δυνατότητα έκφρασης. Την ομιλία και την απόλαυση που μας δίνει η ομιλία. Όπως και το γραμμόφωνο και το ραδιόφωνο μάς στερούν τη ζωντανή μουσική.

Οι ερωτευμένοι που περπατούν μ' ένα φορητό ραδιόφωνο στο χέρι, στις όχθες του Χάτσον, του Τάμεση ή του Δούναβη, δεν μιλάνε μεταξύ τους αλλά ακούν έναν τρίτο: τη φωνή του – συνήθως ανώνυμου – εκφωνητή. Τη φωνή αυτή τη βγάζουν βόλτα, όπως βγάζεις βόλτα ένα σκυλί – ή μάλλον η φωνή αυτή τους βγάζει βόλτα. Κάνουν βόλτα λοιπόν ως κοινό σε μικρογραφία: δεν είναι πια οι δυο τους, έχει εισχωρήσει κι ένας τρίτος στην παρέα. Για ιδιωτικές στιγμές, ούτε λόγος. Κι αν κάποτε καταφέρουν να έχουν, οι δυο τους, μια προσωπική στιγμή, την οφείλουν σε έναν τρίτο. Ο τρίτος, δηλαδή ο εκφωνητής του ραδιοφωνικού προγράμματος δίνει το ερέθισμα με τη βραχνή ή έντονη φωνή του η οποία ορίζει τι

---

* Περιλαμβάνεται στο κλασσικό δοκίμιο του Γερμανοεβραίου φιλόσοφου *Ο κόσμος ως φάντασμα και ως μήτρα* (1956, ανέκδοτο στα ελληνικά). Οι συσκευές μπορεί έκτοτε να άλλαξαν, το ανθρωπολογικό όμως υπόβαθρο των παρατηρήσεων του Anders δεν φαίνεται να έχει επηρεαστεί.

πρέπει να αισθανθούν και πώς πρέπει να φερθούν οι εραστές (αυτό άλλωστε σημαίνει η λέξη πρόγραμμα), η οποία θέτει την ημερήσια ή νυχτερινή διάταξη. Και εκτελούν τις εντολές παρουσία του τρίτου, δηλαδή υπό καθεστώς ηχητικής αδιακρισίας. Όσο ευχάριστη και να είναι για το ζευγάρι αυτή η υπακοή, δύσκολα μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι ο ένας συζητά με τον άλλον. Μάλλον ακούνε έναν τρίτο να μιλά, να τους διασκεδάζει: αυτός μόνο έχει φωνή. Ο τρίτος συντηρεί την κουβέντα· κυριολεκτικά: αφού δεν ξέρουν τι να κάνουν μεταξύ τους, χρειάζονται έναν τρίτο να τους βοηθήσει, να τους καθοδηγήσει. Δεν θα παραξενέψει κανέναν αν πούμε ότι κι η ερωτική πράξη στις μέρες μας γίνεται όχι απλώς συνοδεία «ονειρικής» μουσικής αλλά με το ραδιόφωνο να παίζει: για τους περισσότερους είναι αυτονόητο.

Το ραδιόφωνο, που είναι ανοιχτό σε κάθε περίσταση, ουσιαστικά είναι απόγονος της υπηρέτριας που κρατούσε το φανάρι στους προγόνους μας, διευκολύνοντας τις ερωτικές τους συνευρέσεις. Η διαφορά τους είναι ότι η σημερινή υπηρέτρια με το φανάρι είναι δημόσιο ίδρυμα. Ότι το φανάρι δεν φωτίζει μόνο αλλά και ζεσταίνει. Και ότι η υπηρέτρια δεν πρέπει να μένει σιωπηλή – προς Θεού! Πρέπει να μιλά ακατάπαυστα ώστε να καλύψει, με τραγούδια ή με λόγια, το κενό που κυριεύει τους εραστές, ακόμα και την ώρα της απόλαυσης. Αυτός ο «θόρυβος περιβάλλοντος» είναι τόσο καίριας σημασίας που τον συναντούμε ακόμα και στα λεγόμενα voicepondences, δηλαδή τις μαγνητοταινίες με προσωπικά μηνύματα που άρχισαν, το 1954, να ανταλλάσσουν οι ερωτευμένοι: σε αυτές τις ερωτικές εξομολογήσεις των αναλφάβητων, ο άντρας μιλά στην αγαπημένη του πάνω σε ένα μουσικό φόντο: η φωνή του χωρίς μουσική θα εθεωρείτο κάτι το πολύ ευτελές. Το μήνυμα τελικά δεν είναι τα λόγια του μνηστήρα αλλά η μουσική στο φόντο.

Το παράδειγμα των εραστών όμως είναι απλώς ένα κραυγαλέο παράδειγμα. Το ίδιο γίνεται και σε όλες τις άλλες καταστάσεις. Και όταν καμιά φορά οι άνθρωποι τυχαίνει να μιλήσουν μεταξύ τους, από πίσω τους μιλά η φωνή του ραδιοφώνου – αυτή η φωνή τους παρηγορεί και τους κάνει να αισθάνονται σίγουροι ότι θα συνεχίσει να μιλά ακόμα και όταν οι άνθρωποι δεν θα έχουν τίποτε άλλο να πουν· ότι θα συνεχίσει να μιλά ακόμα και μετά τον θάνατό τους.

Για την ακρίβεια, εφόσον η ομιλία είναι πλέον δεδομένη και ενσταλάζεται, προκατασκευασμένη, στα αυτιά τους, οι άνθρωποι δεν είναι πλέον «*ζῶα λόγον ἔχοντα*». Όπως και οι καταναλωτές ψωμιού δεν μπορεί να θεωρηθούν homo faber [άνθρωπος-δημιουργός]: ούτε οι μεν ζυμώνουν οι ίδιοι το ψωμί που τρώνε, ούτε οι δε παρασκευάζουν μόνοι τη γλωσσική τους τροφή. Οι λέξεις γι'αυτούς δεν είναι πλέον κάτι που προφέρουν, είναι κάτι που μόνο ακούν. Η ομιλία δεν έχει πλέον ανθρώπινους πομπούς, έχει μόνο ανθρώπινους δέκτες. Είναι βέβαιο ότι «έχουν λόγο» κατά τρόπον εντελώς διαφορετικό από αυτόν που εννοούσε ο Αριστοτέλης. Πρόκειται για *νήπια*, με την ετυμολογική έννοια της λέξης, για αχειράφετα, μη ομιλούντα όντα. Ανεξάρτητα από το πολιτισμικό/πολιτικό περιβάλλον όπου γεννάται και συντελείται η

στροφή προς το *ἄνευ λόγου εἶναι*, προς μία ά-λογη κατάσταση, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο: ένα είδος ανθρώπου που δεν μιλά πια, που δεν έχει τίποτα να πει. Κι επειδή μόνο ακούει, ολοένα και πιο πολύ, καθίσταται *υπήκοος*.

Η πρώτη επίπτωση αυτής της στροφής προς την απλή κατανάλωση λόγου είναι πλέον εμφανής: όλες οι παγκόσμιας εμβέλειας γλώσσες γίνονται πιο φτωχές, πιο χοντροκομμένες, πιο αδιάφορες. Αλλά και τα ανθρώπινα βιώματα γίνονται πιο χοντροκομμένα, πιο φτωχά. Διότι ο πλούτος και η λεπτότητα του εσωτερικού κόσμου χάνεται όσο χάνεται ο πλούτος και η λεπτότητα του λόγου. Διότι όχι μόνον η γλώσσα είναι εκφραστικό μέσο του ανθρώπου αλλά και ο άνθρωπος είναι προϊόν της γλώσσας. Διότι, εν ολίγοις, ο άνθρωπος είναι τόσο συγκροτημένος όσο είναι κι ο λόγος του· και τόσο ανερμάτιστος όσο ανερμάτιστα είναι κι αυτά που βγαίνουν από το στόμα του.

Μετάφραση: Σ. Μεϊντανόπουλος

